

Danmark og de souveræne gottorpske Hertuger.

Felttoget i Ejdersted i Aar 1700.¹⁾

Af Axel Larsen.

Roskildefreden betegner et afgørende Vendepunkt i de nordiske Rigers indbyrdes Forhold; ved den blev Sveriges militære Overlegenhed over Danmark-Norge fastslaaet. Torstensons og Horns Indfald var vel gaaet forud for Karl Gustafs som en Advarsel, men skønt Freden maatte købes med Tabet af Gulland, Herjedalen, Jemteland og betingelsesvis Halland, var Krigen dog ingen ret Styrkeprøve. Det svenske Angreb kom uridderligt, uden foregaaende Krigserklæring; det var vel forberedt og traf Modstanderen fuldstændig urustet. Udfaldet var derved paa Forhaand givet, og Danmark-Norge kunde endda takke sin gamle Konges Heltemod for, at Freden ikke blev dyrere.

Det var imidlertid let at skønne, at Freden til Brømsebro kun kunde være en Vaabenhvile. Alene en saadan Bestemmelse som den, at Halland skulde være under Sverige i 30 Aar som Pant for Toldfriheden i Øresund

¹⁾ Krigsbegivenhederne ere skildrede paa Grundlag af „Kong Frederik IV.s første Kamp om Sønderjylland, Krigen 1700“, udarbejdet ved Generalstaben af Oberstløjtnanterne H. W. Harbou og A. P. Tuxen og Kommandør C. L. With. Kbhvn. 1899.

og efter den Tid for at genvindes ombytted med et andet dansk Land, var selvfølgelig noget, som ingen uafhængig Stat kunde finde sig i i Længden. Der burde derfor være taget fat paa Rustningerne med fuld Kraft efter Freden, og hvad der kunde udrettes paa dette Omraade selv i kort Tid, viste Danmark senere i Aarene fra 1660 til 1675; men den danske Adel forsømte fuldstændigt Forsvarvæsenet paa en Tid, da Naboerne stod fuldt rustede. Krigen med Sverige var en Nødvendighed, Tidspunktet var heller ikke uheldigt valgt; men den var slet forberedt og blev slet ledet, derfor endte den, som den gjorde, med Danmarks Sønderlemmelse og Sveriges sikre Bekræftelse paa Stillingen som den ledende Magt i det skandinaviske Norden.

Hvor tungt og smerteligt end Tabet af de skaanske Lande var, var det dog til at bære for Danmark. Et kraftigt Lem var vel skaaret bort for fra det danske Statslegeme, men Amputationen var foretaget med et bestemt, rask Snit i et af Leddene, og naar Saaret var lægt, kunde Organismen funktionere livskraftigt endda.

Anderledes forholdt det sig med Tabet ved Sydgrænsen, da Hertugen af Holsten-Gottorp fra Danmarks Lensmand blev souveræn Fyrste. Hans Landomraader laa saaledes inde imellem de kongelige, at det var som en Betændelse i Statslegemet at have dem liggende der. Der skabtes derved Forhold, som maatte forandres, og der kan naturligvis ikke være Tvivl om, i hvilken Retning den danske Regering ønskede, Forandringen skulde gaa.

I hele den for Danmark saa ulykkelige Periode, der indledes med Wallensteins Indfald i Jylland 1627, og fortsættes med Torstensons 1645 og Karl Gustafs 1657, sad

Hertug Frederik den 3die som Hertug paa Gottorp. Hans Bedstefader havde været Konge i Danmark, hans Moder var Kristian IV's Søster, hans Slægt havde hidindtil altid staaet i et godt Forhold til sin Lensherre; det var forbeholdt Hertug Frederik ved sin troløse Færd i Rigets Trængselstider at skabe det Had mellem Gottorperne og de danske Konger, som kostede saa meget Blod og tilsidst Gottorperne deres Hertugkrone.

Saasnart Lykken gik Kristian IV imod under Trediveaarskrigen, begyndte Hertugen at holde sig forsigtig tilbage, og da de kejserlige Soldater stod i Holsten, optraadte han, som var han Kejserens og ikke Kongen af Danmarks Lensmand. Kristian IV besatte derfor i Sommeren 1629 en Del af hans Landomraade; men Kongen fandt det dog klogest at holde nogenlunde gode Miner med ham og ved Freden i Lybæk bleve de forligte.

Alt gik saa nogenlunde godt, indtil Hertugens Troskab paany skulde sættes paa Prøve. Han havde vel saa smaat begyndt at nærme sig til Sverige, da dette Riges Sejrsol gik op i Tyskland; men først da Torstenson faldt ind i Hertugdømmerne, kastede han sig aabenlyst i Svenskernes Arme, overlod dem Slottet Trittau og Byerne Kiel og Eckernförde, hvad der var af stor Betydning for den svenske Flaade, betalte 100,000 Rdl. og lovede ikke at hjælpe Sveriges Fjender, det vil sige hans egen Lensherre. Da den kejserlige Hær under Gallas senere rykkede ind i Landet, og Kristian IV havde sejret paa Kolberger Heide, begyndte Hertugen dog at blive urolig for, om han nu ogsaa virkelig var paa den stærkestes Side; han søgte at nærme sig til Kristian IV, og ved Freden i Brømsebro fik han ligesom ved Freden i Lybæk Tilgivelse for sine Synder.

I Torstensons Følge under Indfaldet var den unge Fyrste Karl Gustaf af Zweibrücken, den senere Kong Karl den tiende af Sverige, rimeligvis er han ved den Lejlighed kommen i Berøring med det hertugelige Hof paa Gottorp, thi 1654 ægtede han Hertug Frederiks Datter Hedevig Eleonora. Dermed var Slægtskabsbaandet knyttet mellem Danmarks Fjender ved Grænserne mod Syd og Øst.

Da Krigen brød ud mellem Danmark-Norge og Sverige i 1657 søgte den aldrende Hertug efter gammel Vane strax at bringe sit paa det tørre ved at bede sin Svigersøn love at agte hans Landes Neutralitet. Karl Gustaf sagde hverken ja eller nej, men raadede ham til foreløbig at holde gode Miner med sin Lensherre. Kløge af Erfaring sloge de Danske dog denne Gang ingen Lid til hans gode Ord, men besatte uden videre Hertugens Skanser ved Stapelholm. Snart kom imidlertid den sejrende svenske Konge, og Hertugen sluttede strax en hemmelig Traktat med sin Svigersøn, hvorved han fik Løfte om Souverænitet for sine Besiddelser i begge Hertugdømmer og tilmed Amtet Svavsted, hvis Sverige gik sejrigt ud af Krigen.

Toget over Beltet satte Karl Gustaf i Stand til at diktere Freden, som han vilde. En foreløbig Artikkel i Roskildefreden omtalte Hertugen af Gottorps Forhold, og ved en Overenskomst i Kjøbenhavn af 2den Maj 1658 blev dette ordnet. Hertugen blev fritaget for sit Lensforhold til Danmark for sig og sin Slægt, desuden fik han Amtet Svavsted og Halvdelen af Slesvig Domkapitels Gods. Dermed havde Hertug Frederik naaet, hvad han ønskede, men ogsaa, hvad han maaske ikke ønskede, at skabe et afgjort Fjendskab mellem de to Linier af Frederik den førstes Æt.

Hertug Frederiks Fader havde faaet Stænderne til at give sin Slægt Arveret til Hertugkronen i lige mandlig Linie, og dette Løfte fik Hertugen bekræftet. Ved sin Død 1659 kunde han saaledes efterlade sin Søn sine Lande som et selvstændigt, arveligt Hertugdømme. Kun hvis den hertugelige Linie uddøde, skulde dens sønderjyske Besiddelser falde til tilbage til Danmark; dette var det svage Baand, som endnu mindede om, at Landet var gammelt dansk Kronland.

Samtidig med at Kongen og Rigsraadet i Danmark gav Afkald paa Lenshøjheden over den gottorpske Del af Slesvig, blev der givet et lignende Afkald for den kongelige Del, for at Kongen ikke skulde synes mindre uafhængig i Hertugdømmerne end Hertugen. Dermed var Sønderjylland skilt fra Danmark, og det skulde kræve over 60 Aars ihærdigt Arbejde at vinde det tilbage.

Da Hertug Frederik døde, var hans Søn, Kristian Albrecht, kun 18 Aar gammel. Svogeren, Karl Gustaf, havde brudt Roskilde-Freden og spildte nu sine Kræfter ved forgæves at forsøge at erobre det heltemodigt forsvarede Kjøbenhavn. Hertugdømmerne bleve oversvømmede af Danmarks Syd fra kommende Allierede. Svenskerne bleve fordrevne baade fra Nørrejylland og Fyn, og Karl Gustaf døde i Gøteborg, inden Krigen var endt. Det lykkedes dog den unge Hertug at faa sin Souverænitet, og hvad ellers var vundet, bekræftet ved Freden til Kjøbenhavn, og han gik saaledes ud af Krigen som selvstændig Fyrste.

Kristian Albrecht var naturlig henvist til at søge Støtte hos Sverige, og Aaret efter Freden til Kjøbenhavn sluttede han endog en hemmelig Traktat med dette Rige,

som gav ham Udsigt til at vinde den kongelige Del af Sønderjylland. Imidlertid viste det sig, at Danmark rejste sig hurtigere efter sit Nederlag, end baade Venner og Fjender havde anet. Enevælden blev indført og lagt i en snild og dygtig Konges Haand. Hertugen af Gottorp fandt det derfor klogest at søge Udsoning med sin Nabo, han opgav sin nære Tilslutning til Sverige, fornyede de tidligere Aftaler med Danmark om gensidig Hjælp og ægtede i Aaret 1667 Kong Frederik den tredies Datter Frederikke Amalie. Saalænge Kong Frederik levede, holdt Venskabet ogsaa nogenlunde, men under Kristian den femte vendte Hertugen sig igen mod Sverige, da han følte sig forurettet ved, at Kongen havde gjort sig til Eneherre i Oldenburg. Da derfor Kristian den femte vilde paaføre Sverige Krig for atter at befri de undertvungne danske Lande hinsides Øresund, var han ikke i Tvivl om, at den gottorpske Svoger først maatte gøres uskadelig. Hertugen og Kongen mødtes til Forhandling i Rendsborg, men da de ikke kunde komme til nogen Overenskomst, lod Kongen Fæstningens Porte lukke og tvang Hertugen til at købe sin Frihed ved at give Afkald paa alle de i Roskilde-Freden vundne Rettigheder og overlade Kongen sine Fæstninger og Skanser. Saasnart Porten blev aabnet, drog Hertugen til Hamborg og protesterede derfra mod det tvungne Afkald, men Kongen brød sig saa lidt derom, at han, da Hertugen ikke søgte om Forlening, uden videre inddrog den hertugelige Del af Sønderjylland som forbrudt Len.

I den skaanske Krig udfoldede Danmark en Kraft, som viste, at det igen formaaede at hævde sin Stilling som selvstændig Stat. Trods Uheldene ved Lund og Lands-

krona stod Danmark med de bedste Kort paa Haanden, da Freden skulde sluttet. Frankrigs Mægling skaffede dog Sverige en bedre Fred, end der ellers var at vente, og gengav ogsaa Hertugen Souverænitetet, men da Danmark snart efter sluttede sig nær til Frankrig, troede Kristian den femte igen at kunne føre sine Planer med Sønderjylland igennem og vilde hævde sin Ret til at lede Hertugdømmets udenrigske Politik. Hertugen protesterede, og Kongen indrog igen den hertugelige Del af Sønderjylland. I fire Aar var Hertugen fordreven, saa tvang Englands og Hollands indtrængende Forestillinger Kongen til at give Ham Landene tilbage, og saaledes blev det i Resten af Kristian den femtes Regeringstid. Som et Udtryk for sin bestemte Hensigt at ville være Herre i Danmark til Ejderen havde Kongen ladet Rendsborg stærkt befæste paa sønderjysk Grund. Hidindtil havde Fæstningen kun omspændt den lille Ø i Ejderen, nu blev Kronværket anlagt paa Flodens nordre Bred. Over den sydlige Fæstningsport blev indmuret en Sten med den Indskrift „Ejderen, det romerske Riges Grænse.“

Hertug Kristian Albrecht døde 1694, efter en næsten 35aarig Regeringstid. Han havde faaet at mærke, at den ved Troløshed og Vold vundne Souverænitet kun kunde hævdes ved fremmed Hjælp, en Trediedel af sin Regeringstid havde han været fordrevet fra sine Lande, og den øvrige Tid var hengaaet med næsten idelige Uroligheder.

Havde Hertug Kristian Albrecht vaklet i sine første Regeringsaar og helst villet søge Udsoning med Danmark, tog hans Søn, Hertug Frederik den fjerde, rask og bestemt sit Parti. Han hadede Danmark, skønt hans Moder var en dansk Kongedatter, og al hans Higen og Trakten

gik ud paa at skade dette Rige og at hævde og udvide sin egen Slægts Magt. Kristian den femte var den Gang begyndt at blive til Aars, og han fandt sig derfor roligere i Hertugens Drillerier og Overgreb, end han ellers vilde have gjort, men han glemte dem ikke, og i sit Testamente lagde han først og fremmest sin Søn og Efterfølger paa Sinde at generhverve Sønderjylland og den gamle Rigsgrænse ved Ejderen.

Kong Frederik den fjerde lagde sig denne Formaning paa Sinde, og det var derfor klart, at det snart maatte komme til aabent Brud mellem de to Fætre og Navner. Den Strid havde vel hurtigt været afgjort, havde ikke den tredie Fætter, Kong Karl den tolvte af Sverige, blandet sig deri og derved gjort det sønderjyske Spørgsmaal til et evropæiske Spørgsmaal, som først fandt sin Løsning efter det vældige Sammenstød mellem de nordevropæiske Magter, som har faaet Navn af den store nordiske Krig, og hvor Danmark maatte kæmpe i 11 Aar for at genvinde sin gamle Sydgrænse.

Det er dog ikke denne store Strid, vi her vil forsøge at skildre noget udførligere, men det Sammenstød, som gik forud for den, og som viste, hvorledes Kræfterne var fordelte i Norden, da syttenhundrede Tallet gik ind.

Forinden vi gaa over hertil, vil vi dog først se lidt nærmere paa, hvorledes Sønderjylland saa ud Aaret 1700.

Begynde vi Vandringen fra Nord, komme vi ikke ind i noget fremmed Land ved at gaa over Kongeaaen; Kongen af Danmark var Herre lige ned til en Linie fra Genner Bugt og saa nogenlunde lige mod Vest til tværs igennem Rømø. Øens sydlige Del og Egnen om Ribe vare danske Enklaver. Det var saa noget nær det nuværende Haders-

lev Østeramt og Vesteramt (Tørninglen). Syd for denne Linie var man foreløbig uden for Danmark. Man kunde rigtignok ikke høre det paa Sproget; det vedblev at være den samme danske Mundart, som Tyskerne gjerne kan skælde ud for Kartoffeldansk eller Platdansk, men som dog fra Arilds Tid af har været ligesaa godt dansk som norrøjdsk, skaansk og sjællandsk; Stemningen i Befolkningen var vel ogsaa den samme, men ikke desmindre var man udenfor Danmark i den souveræne Hertugs Land, og i det kunde man spadsere Syd paa helt ned til Søholm Aa, naar man blot passede paa at gaa uden om den danske Enklave, som fra Randrup strakte sig ned over Trøjborg til Syd for Møgeltønder, og udenom „Fællesejet“ omkring Tønder og i Egnen Vest for Sundeved. Det var omtrent Aabenraa Amt og Tønder Nørre- og Sønder-Amt paa de nævnte Undtagelser nær. I Flensborg Amt og den nordlige Del af Husum Amt var man igen paa kongelig Grund; kun Egnen omkring Lyksborg hørte ligesom Sundeved, Als og Ærø til de sønderborgske Hertugers Del, men disse havde handlet saa ilde med Landet, at Landshøjheden derover med Dommermyndighed og al anden Ret var hjemfalden til den danske Krone.

Endelig herskede den gottorpske Hertug naturligvis over selve Gottorp Slot og den nærliggende Slesvig By, men ellers var hele Østkysten fra den sydlige Bred af Flensborg Fjord gennem Angel, Svansen og Danskeskoven ned til den holstenske Grænse Fælleseje. Vesterpaa derimod var Hertugen Herre helt ud til Havet, og navnlig i Ejdersted og Egnen om Husum havde han sit faste Tilhold. Her ejede han ogsaa det Syd for Ejderen liggende Landskab Nordditmarsken, medens Kongen herskede over

Sydditmarsken og Rendsborg Amt, hvad der som omtalt gjorde ham til Herre over Fæstningen Rendsborg. Forøvrigt var Holsten endnu mere udstykket end Slesvig.

De souveræne gottorpske Hertuger hævdede nu skarpt deres Ret til at bygge Fæstninger og Skanser i deres spredt mellem Kongen af Danmarks Lande liggende Besiddelser og underholde Tropper der. Naar de nøjedes med at bygge, hvad de selv formaaede, og samle de Tropper, de selv kunde lønne, var dette endda ikke saa alvorlig en Fare, skønt det kunde være galt nok; men naar de tillige krævede Ret til at inddrage fremmede Tropper i deres Lande og benytte deres Hjælp til at bygge og besætte deres Fæstninger, saa opstod derved et for Danmark aldeles utaaleligt Forhold. Det maa vel erindres, at Sverige, som den Gang, desværre for begge Riger, var Danmarks bitre Fjende, raadede over Landskaberne Bremen og Verden foruden Egnen omkring Wismar og svensk Pommern med Rygen. Der stod altsaa altid svenske Tropper nær den danske Stats Sydgrænse, som med kort Varsel og uden at dette endnu var at betragte som en mod Danmark fjendtlig Handling kunde føres helt op til Egnen Nord for Aabenraa.

Det var klart, at naar der paa den gottorpske Hertugstol kom en Mand, som hensynsløst og energisk vilde benytte den Ret, der saaledes var givet ham, og aabenlyst tage Parti for Danmarks Fjender, maatte dette nødvendigvis hurtigt føre til et voldsomt Sammenstød med Danmark. En saadan Mand var Hertug Frederik den fjerde, og Sammenstødet lod da heller ikke længe vente paa sig.

Hertug Frederik optraadte fra første Færd af baade udfordrende og uforsigtigt. Kristian den femte var rejst

til Rendsborg for der at forhandle med Hertugen om, hvorledes Retten til at holde Tropper, bygge Fæstninger og afslutte Forbund skulde forstaaes, men Hertugen var aldeles utilbøjelig til overhovedet at indlade sig paa Forhandlinger om dette Emne, skønt hans svenske Beskytter, Karl den elvte, døde i Vaaren før Rendsborgmødet. Ja han drev endog sin Kortsynethed saa vidt, at han udlejede en Del af sine faa Soldater til fremmede Magter, medens han lige for Kongens Næse lod arbejde paa sine Fæstninger og Skanser. Kongens Taalmodighed blev da ogsaa udtømt. Han lod et Hærkorps paa 4000 Mand under Feltmarskalk Gustaf Vilhelm Greve af Wedel-Jarlsberg besætte Hertugens Land i Sydslesvig og sløjfe alle Skanserne. Dette skete i Sommeren 1697, og Kristian den femte lod sig nøje hermed. Hertugens Fæster, den regerende Enkedronning i Sverige, som hadede Danmark saaledes, at hun var nær ved at faa et Slagtilfælde, naar Danmarks Navn blev nævnet, forsøgte vel at samle Tropper i Sydsverige til en væbnet Protest mod, hvad hun kaldte den danske Konges Overgreb; men der var ingen Stemning i Sverige for en ny Krig mod Danmark, og det blev ved Ord.

Ved Udgangen af det Aarhundrede, som for Nordens Vedkommende havde været betegnet ved fire blodige Krige mellem de skandinaviske Folk, viste der sig igen et af disse Glimt af Forstaaelse af det aandelige Slægtskabsbaand og det Fællesskab i Interesser, som i Virkeligheden knytter de nordiske Riger sammen; men desværre her som saa ofte svandt denne Forstaaelse hen uden at sætte varig Frugt, og Danske og Svenske skulde endnu ofte mødes paa Valpladsen og udkæmpe haarde Kampe, kun til Gavn for rovgerrige Naboer.

Baade i Danmark og Sverige var der indflydelsesrige Statsmænd, som af gammel Fordom og politisk Snæversyn ikke kunde slippe det unaturlige Had. Dette Parti i Sverige betragtede Hertugen af Gottorp som en udmærket Forbundsfølle; han kunde bide Danmark i Hælen, naar en ny Kamp begyndte ved Øresund, og hans Lande og Fæstninger kunde lette et nyt Indfald paa den jyske Halvø ad den Vej, Torstenson og Karl Gustaf havde vist.

Sveriges unge Konge, Karl den tolvte, viste sig snart at være en Mand, som mere lod sig lede af personlige Sympatier og Antipatier end af forstandige politiske Overvejelser. Til Ulykke baade for ham selv og for de nordiske Riger knyttede han et inderligt Venskab med sin gottorpske Fætter og støttede derfor hans udfordrende Politik ligeoverfor Danmark med en Troskab, som gjorde hans Hjærte mere Ære end hans Forstand. Derved blev der igen revet op i det Saar, som de skaanske Landes Tab havde voldet, og som netop var begyndt at læges.

Kong Frederik den fjerde i Danmark kom saaledes ligeoverfor sine to Fætre til at sande det gamle Ordsprog: Frænde er Frænde værst. Han var ikke nogen fremragende Mand, hvad Begavelse angik, og hans Opdragelse var forsømt; meget kunde og burde være gjort anderledes og bedre i de Aar, han raadede for Danmark, men det blev hans største Ros, at han aldrig gav tabt i Kampen mod Gottorperne og derved atter bragte Slesvig under den danske Krone og væsentligt betryggede Danmarks politiske Stilling ud ad til. Desværre havde han ikke samme aabne Øje for Nationalitetsstriden, som for den politiske Kamp; da han igen inkorporerede Slesvig i Danmark, glemte han at lukke Døren for den fra Holsten

fremtrængende Tyskhed. Derved undergravede han sit eget Værk, selv om der hengik halvandet Aarhundrede, inden de skadelige Følger ret viste sig.

I Sommeren 1699 foregik der Begivenheder, som skulde faa vigtige Følger for Slesvig. Den gottorpske Hertug sejlede til Sverige og blev den 13. Juli modtaget i Ystad af sin kongelige Fætter. De to Fyrster — Frederik var den Gang 28 Aar, Karl 19 — red sammen til Stockholm og traf paa Vejen vigtige Aftaler uden deres politiske Raadgiveres Vidende. Hertugen var højlig opbragt over, at de danske Tropper 2 Aar tidligere havde sløjfet hans Skanser, og han fik sin unge Frænde til at befale, at to af de i Sveriges tyske Besiddelser staaende Fodregimenter, nemlig Halvdelen af Lievens pommerske Regiment og Vellings Stadske, skulde rykke over Ejderen ind i den hertugelige Del af Slesvig for at hjælpe Hertugens Tropper med atter at rejse de sløjfede Værker. De svenske Statsmænd indsaa vel de farlige Følger af dette Skridt, men deres Modstand strandede paa Kongens Stivsind, og der blev endog givet Befaling til at holde flere Tropper rede, hvis Danmark modsatte sig Indmarchen.

Dette skete imidlertid ikke. De svenske Tropper marcherede uhindret gennem Kongens Land i Holsten, satte over Ejderen og begyndte at arbejde paa Skanser i Ejdersted; tilmed bleve disse Skanser lagte saa spredt, at det var klart, Hertugens egne Folk ikke kunde besætte dem; de vare altsaa rejste for at tjene en fremmed Hær til Støtte.

Kristian den femte gik ved den Tid i sit 53de Aar; han var saaledes langt fra nogen gammel Mand, men et Uheld paa en Parforcejagt havde knækket hans Helbred,

og han var saa svag, at det varede længe, inden man turde fortælle ham, om de svenske Troppers Indmarch i Slesvig. Da han endelig fik det at vide, klagede han over, at hans Fjender ikke vilde lade ham dø i Fred, og tilføjede, at siden Sverige og Gottorp endelig vilde have Strid, saa vilde han haabe, at Gud vilde lade dem faa Krig nok. Et Ønske som kun blev altfor godt opfyldt, men rigtignok først efter Kongens Død, som indtraf den 21de August samme Aar.

De svenske Troppers Indmarch i Slesvig var en Strids-hanske kastet til Danmark; Krigen var saaledes en Nødvendighed, da Frederik den fjerde besteg Tronen. Naar den ikke strax blev erklæret, laa det i, at Danmark først vilde søge at skaffe sig Forbundsfæller.

Vi vil ikke her indlade os paa at følge de indviklede politiske Forhandlinger, som skulde sikre vort Land den nødvendige Hjælp. De to Monarker, som det laa nærmest at søge at vinde, var Ruslands Czar, Peter den store, og Kong August af Sachsen-Polen. Rusland var Sveriges fødte Fjende, det var derfor ret naturligt at søge Støtte der mod Sveriges Overgreb; Kong August vilde gjerne vinde nogle af Sveriges tyske Landskaber og var derfor en naturlig Allieret. Alliancestraktaten med ham blev allerede undertegnet Aaret før Kristian den femte døde, medens Czar Peter underskrev den tre Dage efter Kongens Død. Desværre gik det her som saa ofte ellers; da det kom til Stykket, havde de givne Løfter ikke stort at sige.

Kong Frederik den fjerde var altsaa strax ved sin Regerings Tiltrædelse klar over, at han med væbnet Haand vilde tvinge Hertugen af Gottorp til at ophøre med de for Danmark truende Rustninger, og at dette vilde føre

til Krig med Sverige og rimeligvis ogsaa med Lyneborg som stærkt støttede Hertugen, medens de fleste andre tyske Stater misbilligede hans Færd.

Felttogsplanen var saaledes givet ved det Maal, der tilstræbtes. Hæren maatte samles i den kongelige Del af Slesvig og være stærk nok til baade at kunde belejre og indtage Hertugens Fæstninger og Skanser og samtidig møde en svensk-lyneborgsk Hær i Holsten. Dette stillede vel store Fordringer til Landkrigsmagten og levnede ikke synderlig Kraft til at møde et muligt og sandsynligt svensk Angreb fra Skaane mod Sjælland og Kjøbenhavn; men til at afværge dette stode Kongen paa sin Flaade, og det med fuld Føje. Det var den dansk-norske Flaades Storhedstid. Nordens største Søhelt, Niels Juel, havde under sidste Krig med Sverige ført de forenede Rigers Sømagt fra Sejr til Sejr, skabt en fast Tradition og uddannet en fast Stok af dygtige Befalingsmænd, som fuldud retfærdiggjorde den Tiltro, der blev sat til dem. Vel var den svenske Flaade gaaet mægtigt frem siden den skaanske Krig, takket være Karl den elvtes ihærdige Anstrængelser; i Skibsantal og Kanoner var den den dansk-norske voxen, den talte 35 Linjeskibe med 2336 Kanoner mod 33 dansk-norske med 2350 Kanoner; men der var ingen der tvivlede om, at paa Søen var vi stærkest, og der blev derfor kun efterladt den højst nødvendige Sikkerhedsbesætning i Kjøbenhavn, medens hele den øvrige Hær blev samlet i Sydslesvig omkring Rendsborg, der var valgt til Udgangspunkt for de krigerske Foretagender mod de gottorpske Lande.

Der var i hele Kristian den femtes Tid bleven arbejdet ret ihærdigt paa at bringe den danske Hær paa Fode;

og ved Overgangen til 1700 Tallet bestod den af 10 Fodregimenter, 13 Rytterregimenter og 2 Dragonregimenter. Af Fodregimenterne laa de tre spredte i den kongelige Del af Hertugdømmerne. „Dronningens Livregiment“, som var dannet ved Krigens Udbrud 1657 og med Hæder havde deltaget i Kjøbenhavns Forsvar mod Karl Gustaf og senere i den skaanske Krig, laa med Stabskvarter og 15 Kompagnier i Glykstad og 5 Kompagnier i Krempe. Regimentet blev senere bestandig knyttet til disse Egne, ved Hærloven af 1842 mistede det sit gamle Navn og blev kaldet 17de Linie-Infanteribataillon; det hørte til de Afdelinger, som i 1848 svigtede deres Ed, men det blev den 1ste April 1851 atter optaget i den danske Hær under sit gamle Navn. Udvidet til et Regiment paa to Batailloner kæmpede det med Hæder paa Dybbøl i 1864 og mistede ved Stormen den 18de April sin Chef, den tapre Oberst Bernstorff. Nu indgaar det som Bataillon i det fjerde danske Regiment. Prins Jørgens (eller Georgs) Regiment havde Stabskvarter i Flensborg og laa forøvrigt med 10 Kompagnier der, med 3 i Frederiksort og 6 i Rendsborg. Regimentet bar Navn efter Kristian den femtes Broder Prins Jørgen, som var gift med den engelske Dronning Anna. Det var oprettet kort efter Roskilde-Freden og havde efter Fredsbruddet udmærket sig ved Forsvaret af Kjøbenhavn og Nakskov; det var nemlig fordelt til disse to Steder. I den skaanske Krig deltog Regimentet med Hæder baade i Slaget ved Lund, Stormen paa Malmø og Slaget ved Landskrona og blev nogle Aar senere sendt til Irland og Flandern og kæmpede der.

Den Gang førte Hærens Afdelinger ikke Danebrog som Mærke; hver Afdeling havde sit særlige Felttegn.

„Prins Jørgens Regiment“ var klædt i lysegrønt med orangefarvet Underfoder. Fanerne var grønne med Danebrog i Hjørnet, oftest bar de tillige Indskrifter paa Latin. 1ste Kompagni havde saaledes et Hjerte med Omskrift *Deo et regi* (Gud og Kongen), 2det en hvid Lilie med Omskrift *Candide fide* (hvidt trofast) o. s. v. Fra dette Regiment stammer den nuværende danske 9de Bataillon. Regimentets Chef var 1700 Oberst Claus Ulrik Roepstorff.

Det tredie af de i Hertugdømmerne liggende Fodregimenter var „Prins Karl“s under Oberst Christoffer Bjelke; det havde Stabskvarter i Itzehoe og laa med 7 Kompagnier dèr, 7 i Rendsborg, 3 i Glykstad og 2 i Altona. Det var oprettet i Efteraaret 1657 og havde 1695 faaet Navn efter Kongens yngre Søn, Prins Karl.

Som det ses havde Rendsborg, Kongens Hovedfæstning mod den urolige Hertug en stærk Garnison. Foruden de 6 Kompagnier af Prins Jørgens og 7 af Prins Karls Regiment laa der 6 Kompagnier af fynske Regiment og 8 af jyske; det sidste havde ogsaa 2 Kompagnier liggende i Haderslev.

Rendsborg lagde ogsaa Beslag paa Hovedmassen af de Midler, der aarlig brugtes til Fæstningernes Vedligeholdelse. I 1697 anvendtes i alt 33,250 Rdl. til dette Øjemed, og deraf medgik 21,350 Rdl. til Rendsborg og 2,250 til Glykstad, det følgende Aar medgik af 27,150 Rdl. 9,500 til Rendsborg og 8,000 til Glykstad og i 1699 af 14,750 Rdl. henholdsvis 5,800 og 2,100. Rendsborg var ogsaa ved Aarhundredets Udgang Rigets mest moderne Fæstning; foruden Befæstningen om den egentlige gamle By paa Ejderøen, var der 1684—85 bygget et Brohoved paa holstensk Grund, Neuwerk, og senere i Aarene 1690

til 95 et lignende, Kronværket, paa et Stykke slesvigsk Grund, som ved Mageskifte var vundet fra Gottorperne. Foruden de to Hovedfæstninger Rendsborg og Glykstad fandtes endnu den lille Befæstning ved Frederiksort ved Kieler Fjord, til hvis Vedligeholdelse aarlig medgik 200 Rdl., og Hitler Skanse paa en lille Ø i Elben 3 Mil ovenfor Glykstad.

Af Rytterregimenterne laa Livregimentet til Hest under Oberst Kristian Ditlev Greve Reventlow fordelt i Flensborg og Haderslev Amter samt Slesvig Domkapitels Gods og Dele af „Holstenske Dragonregiment“ under Oberst Cæsar la Batt i Angel og Flensborg Amt, Resten af Regimentet laa i Rendsborg By og Amt. I Holsten laa Bernstorffs Rytterregiment under Oberst Eggert Ditlev Bernstorff i Segeberg og Rendsborg Amter og Livregimentet Dragoner under Oberst Ulrik Frederik Valdemar Baron Løvendal i Herskabet Pinneberg.

Alle disse Afdelinger bestode ligesom den øvrige danske Hær udelukkende af hværvede Folk; af disse var vel henimod Halvdelen Danske og Norske, Resten fremmede, især Tyskere.

Hertugen af Gottorps lille Hær bestod af en Afdeling Drabanter paa omtrent 80 Mand og et Regiment Dragongarde paa 6 Kompagnier. Fodfolket bestod af Livregimentet paa to Batailloner under Oberstlieutenanterne Kristopher von der Meden og Thielemann Andreas Bergholtz, „Prins Kristian Augusts Regiment“ under Oberstlieutenant Otto Reventlow, Oberst Daniel Bautzens Regiment og Hertugindens Livbataillon, som var svensk og stod under Oberst Baron Philip Kristian Mardefelt.

Hertugen holdt næsten alle sine Tropper samlede i

sine Lande nær Ejderen. Dragonerne laa i Husum, Svavsted og Gottorp Amter samt i den hertugelige Del af Domkapitlets Gods, 2 af de 6 Kompagnier laa i Holsten i Bordesholm, Neumünster, Trittau og Tremsbüttel Amter. Fodfolket laa i Slesvig, Tønning (15 Kompagnier), Husum, Eckernförde, Svavsted, Ramsted og i Kiel.

Tropperne vare ligesom de kongelige alle hværvede, naturligvis for den langt overvejende Del Tyskere, dog fandtes der mærkeligt nok ikke faa Danske mellem dem, mest Jyder.

Hertugens Hovedfæstning var Tønning, som Rendsborg var Kongens.

Tønning laa den Gang som nu ved Ejderens nordlige Bred, der hvor Floden udvider sig til den brede Ejderstrøm. Det var den gamle Hovedby i Ejdersted, som derfor ogsaa i ældre Tid kaldtes Tønning Herred. Den var fra første Færd af bygget med Forsvaret for Øje, dog ikke mod Mennesker, men mod det graadige Vesterhav. Sidst i 1500 Tallet byggede Hertug Adolf et Slot ved Byen og omgav det med Volde og Grave. I de urolige Tider i Midten af 1600 Tallet følte Hertugen Trang til et sikkert Tilflugtsted, og 1644, under Torstensons Indfald, blev der lagt Vold og Grav om Byen med 11 Bastioner og 3 Porte. Hele Anlægget kostede 36 Tønder Guld. Den nye Fæstning var fra første Færd af en Brand i Næsen paa de danske Konger. Allerede 1660 blev den belejret af den danske Feltmarskalk Eberstein, og da Kristian den femte ved den skaanske Krigs Udbrud blev Herre over Tønning, lod han Befæstningen sløjfe.

Saasnart Hertugen havde faaet sit Land tilbage, begyndte han at genopføre Fæstningen, og 1692 stod den

færdig i sin nye Skikkelse. Det sumpede Marskland gjorde det let at skaffe brede, vaade Grave omkring Volden, som var væbnet med 103 Kanoner og 15 Morterer. Mod Ejderen havde Fæstningen en Havn, som kunde optage Fregatter og lignende Smaaskibe.

Som alt nævnt lod Kristian den femte Skanserne i Ejdersted sløjfe 1697, men allerede Aaret efter begyndte Hertugen at tænke paa at føre dem op igen, og samtidig syslede han med Planer om at udvide og forandre hele sit Befæstningssystem. Tønning skulde igen opgives som Hovedfæstning og Frederikstad træde i Stedet, den laa mindre afsides og længere fremme, saaledes at den dækkede et større Landomraade. Han havde den Gang to krigskyndige svenske Raadgivere, et utvivlsomt Tegn paa det Forhold hvori han stod til Rigets Fjender. Den ene var Generalmajor Johan Gabriel Banér, som var Øverstbefalende over den hertugelige Hær, den anden var Generalkvartermester Karl Magnus Stuart. Den sidste modsatte sig bestemt Hertugens ny Planer og hævdede, at Frederikstad ikke kunde dække Ejdersted, da der gaves flere andre Adgange. Tønning kunde desuden ikke nedlægges, da den beskyttede Sluserne, og netop dens mere afsides Beliggenhed var en Fordel, da den derved var bedre skærmet mod Overrumpling. Desuden var der alt en Fæstning ved Tønning, medens der først skulde bygges en ved Frederikstad.

I Aaret 1699 blev der ivrigt arbejdet paa at genopbygge Skanserne og dermed gøre hele Ejdersted til et sikkert Tilflugtsted. Det skulde opnaas ved at befæste to Linier. Husum-Svavsted-Linien, som skulde dække mod Angreb Nord fra, var beregnet paa at yde haard-

nakket Modstand og havde to stærke Skanser, en ved Husum tæt ved Kysten af Heverstrøm, men paa den sydlige Side af Husum Aa, og Svavsted Skanse, som laa lidt Nord for Trenen, Øst for Frederikstad. Den anden Linie dannedes af Værkerne paa Stabelholm og var noget svagere; det vigtigste Værk var Holmer-Skanse, som spærrede Vejen Øst paa til Slesvig. Desuden var Frederikstad sat i Forsvarsstand. Det var den samme Egn, hvor de danske Soldater under Helgesens Ledelse halvandet hundrede Aar senere skulde vinde saa skøn en Sejr, men de hertugelige vare ikke saa heldige.

Henad Vaaren 1700, da det trak op til Ufred, vare alle disse Anlæg færdige, og til at forsvare dem raadede Hertugen over ca. 5,000 Mand, blandt hvilke over 2,000 Svenskere.

Sidst i November 1699 vare de kongelige Tropper samlede i Hertugdømmerne. De fleste stode i Holsten, kun Gardens 3 Batailloner vare i Flensborg. Naturligvis vare alle de i Hertugdømmerne hjemmehørende Regimenter med, men foruden dem var der fra Kongeriget kommet af Fodfolk „Prins Kristians Regiment“, „Schacks Regiment“, „Sjællandske-“ og „Jydske Regiment“, af Rytteri 5 jydske og 2 fynske Regimenter. Overgeneralen, Hertug Ferdinand Wilhelm af Württemberg-Neustadt, var en Mand paa halvthundrede Aar, som alt fra ung af havde været i dansk Tjeneste og i den skaanske Krig havde tjent i Kongens Livregiment, den senere Garde til Fods. Siden havde han fra 1689 til 1696 ført det danske Hjælpekorps, som var i engelsk Sold, og ført det med megen Hæder. Han var en hæderlig, dygtig og kæk Mand, men han havde endnu ikke haft Lejlighed til at vise, om han havde

Evner som selvstændig Hærfører. Foruden ham havde Hæren 12 Generaler, af hvilke kun 4 vare danske, af de andre var en Franskmand, en Hollænder og 6 Tyskere.

Hertugen af Württemberg var kort forinden bleven kaldet hjem fra Holland. Han var meget vel tilfreds med det Korps, han skulde føre, især med Rytteriet og Dragonerne. Blandt Fodfolkets Regimentchefer fremhævede han Chefen for „Prins Jørgens Regiment“, Oberst Roepstorff som „en meget smuk Oberst“.

Da det var at vente, at Angrebet paa Hertugens Skanser vilde fremkalde et Brud med Sverige og Lyneborg, og at en svensk-lyneborgsk Hær vilde rykke over Elben ind i Holsten, saa gjaldt det om saa hurtigt som muligt at blive færdig med alle de gottorpske Anlæg i Ejdersted, for at kunne møde den Syd fra kommende Fjende med hele Styrken, uden at have nogen Modstander i Ryggen. Hertugen af Württemberg vilde derfor helst begynde Felttoget om Vinteren, for saa vare Marskegnene lettest fremkommelige. Artilleriet og andet Belejningsmaterial var derfor i December Maaned samlet i Rendsborg. I Januar Maaned og den første Halvdel af Februar var Vejret imidlertid saa slet, at det ikke egnede sig til Troppebevægelser. Den 13. Februar kom der lidt Frost, og der blev givet Befaling til at føre Belejningsartilleriet saa langt Vest paa, som Sikkerheden tillod det; men faa Dage efter slog Vejret igen om til Tø, og Vejene bleve bundløse. Angrebet maatte udsættes til den tørre Aarstid.

Det egentlige Fredsbrud kom først i Marts 1700. Kongen fik at vide, at Sachserne vare faldne ind i Lifland, og da det var at vente, at de svenske Tropper i Nord-

tyskland derved vilde være beskæftigede paa andre Steder, var Øjeblikket altsaa kommet til at gaa løs paa Hertugen.

Den 6te Marts udgik Befalingen til Hertugen af Württemberg om at besætte de gottorpske Amter, men Indbyggerne skulde behandles med stor Skaansomhed. Først skulde de fire Amter, — Tremsbüttel, Steinhorst, Trittau og Reinbek — som skilte den kongelige Del af Holsten fra Lauenborg, besættes, og som Grund hertil skulde det overfor Garantimagterne hævdes, at dette var absolut nødvendigt for at sikre Landet mod et svensk Indfald. Hertugen af Württemberg vilde foretrække strax at vende sig mod Hertugens Skanser i Ejdersted for ikke at levne ham Tid til yderligere at styrke dem, men han kunde ikke sætte sin Vilje igennem, og den 21de Marts besatte han som Følge heraf de fire holstenske Amter. Det blev bevægede Martsdage ogsaa i 1700.

Samtidig vare Fjendtlighederne begyndte i Slesvig. Hertugens Hær kunde jo ikke lades helt upaaagtet ude i Tønning. Generalmajor Cormaillon rykkede Syd fra frem mod Slesvig By med 5 Batailloner af Prins Kristians, Prins Jørgens og Fynske Regiment og 2det og 4de Jydske. Oberst Palle Krag dannede Fordækningen med en Bataillon af Prins Kristians Regiment. Ved Slagbommen udenfor Slesvigs sydlige Forstad, Frederiksberg, stod en hertugelig Vagt paa en Sergent og 7 til 8 Mand. Da de kongelige Tropper den 22de Marts rykkede frem, faldt der Skud. Man tvistedes senere om, hvem der havde skudt først, men Udfaldet blev, at Sergenten og en af hans Folk faldt, to bleve saarede, og de øvrige flygtede til Gottorp Slot. Slottet havde kun en Besætning af 60 Mand, saa det havde været let at tage, men det stred mod Kongens Ordre.

Samtidig var Brigader Haxthausen gaaet til Nordditmarsken med 3 à 4 Batailloner, og Fødgarden var fra Flensborg rykket til Bredsted. Hertugen af Gottorps Herredømme var saaledes nu indskrænket til det Land, som laa bag hans Skanser.

De Danskes Indmarche i de hertugelige holstenske Amter havde kaldet Hertugens Garanter frem. De vare desværre for os mere samvittighedsfulde med at opfylde deres Forpligtelser, end vore Garanter vare det, da deres Hjælp blev paakaldt under sidste Krig. Hertugen af Lyneborg erklærede strax, at han var forpligtet til at skride ind, og samlede sine Tropper for at forene dem med de svenske.

Hertugen af Württemberg kom derved i en mislig Stilling. Det Korps, han havde i Holsten, var langt fra stort nok til at møde den svensk-lyneborgske Hær, og drog han Tropperne fra Slesvig til sig, gav han Hertugen af Gottorp fuldstændig frit Spillerum i Hærens Ryg.

Hertugen sendte derfor Kongen en Skrivelse, hvori han indtrængende forestillede ham dette, men inden den naaede frem, kom Kongens Generaladjutant, Oberst de la Pottrie, med Befaling til under nødvendigt Hensyn til Grænsens Dækning at angribe, indtage og sløjfe Skanserne; lidt senere kom ydeligere Ordre til ogsaa at tage Fæstningen Tønning, og der maatte derfor ikke indrømmes Besætningen i Skanserne Kapitulation mod fri Afmarche. Officererne kunde der vel tilstaas en ærlig Kapitulation, men Mandskabet skulde enten tage dansk Krigstjeneste eller behandles som Fanger; det sidste gjaldt alle indfødte Svenske.

Gottorp Slot skulde samtidig besættes, men Her-

tugens og hans Slægts Privatejendom skulde strængt respekteres, alle Møbler og Effekter forsegles og Plyndring straffes som Røveri.

Ogsaa paa Søen begyndte de Danske samtidig at røre sig; den Gang, som i de sidste Krige, havde vi vor Hovedstyrke der. Østersøen blev gennemkrydset af Fregatter og mindre Fartøjer, som holdt Øje med de svenske Havne, indtil den dansk-norske Hovedflaade henimod Slutningen af Maj kom i Søen. Ved Marinestationen ved Glykstad blev rustet 3 Fregatter og 4 Jagter, som fra Søsiden skulde understøtte Angrebet paa Tønning. De førtes først af Admiral Mathias von Paulssen, men da han snart efter fik det ærefulde Hværv at være den unge Generaladmirallieutenant Gyldenløves Raadgiver ved Ledelsen af Hovedflaaden, blev han afløst af Kaptejn Frederik Helt.

I Holsten efterlodes et Korps under Prins Karl Rudolf af Württemberg, en yngre Broder til Overgeneralen; det kom til at bestaa af 5 Rytterregimenter, 2 Dragonregimenter og 3 Regimenter Fodfolk. Desuden maatte der afgives en Styrke til Garnison i Fæstningerne, navnlig Glykstad og Rendsborg. Til Angrebet paa Ejdersted blev saaledes tilbage 3 Rytterregimenter, 13 Batailloner, 9 Grenaderkompagnier og henved 300 Artillerister, tilsammen 11 à 12,000 Mand, altsaa rigelig dobbelt saa mange som Hertugen af Gottorp raadede over.

Den danske Overgeneral besluttede strax at angribe den fjendtlige Stilling baade fra Nord og Øst. Selv vilde han lede Angrebet Nord fra mod de stærke Skanser ved Husum og Svavsted, medens han overlod til Generalmajor

Fuchs at drage fra Rendsborg mod Vest gennem Stabelholm til Frederikstad.

. Hertugen af Württemberg forlod Rendsborg den 6te April og drog til Treja, hvor hans Korps samledes. Prins Kristians Bataillon, Prins Jørgens Regiment og 2det jyske Rytterregiment kom fra Slesvig By, Fodgarden fra Bredsted; den følgende Dag afmarcherede Korpset mod Husum.

Husum By var indrettet til Forsvar og havde en her tugelige Garnison under Major Grumbkow. Majoren mente dog ikke at kunne holde Byen, da den langt overlegne danske Styrke nærmede sig. Han lod derfor Sluserne aabne for at sætte Omegnen under Vand og drog selv med sine Folk tilbage til Skansen Syd for Husum Aa. De Danske rykkede saaledes uden Modstand ind i Husum. Hertugen tog Kvarter paa Slottet, som dog den Gang var meget forfaldent og næppe beboeligt. Han agtede heller ikke at blive der længe; endnu samme Aften lod han Skansen recognoscere.

I Skansen stod den gottorpske Oberstlieutenant Otto Reventlow med 4 til 500 Mand af Prins Kristian Augusts og Vellingks Regimenter. Recognosceringen viste, at Fjenden denne Gang ikke vilde vige uden Modstand, og hen paa Natten blev der aabnet Løbegrave mod Skansen langs Diget. Frem paa Morgenstunden var man allerede naaet saa tæt ind paa Livet af Fjenden, at Grenadererne med deres Haandgranater kunde naa et Udenværk, et Brystværn, som gik tværs over Diget. Da de Danske henad Aften forberedte sig til at storme dette Brystværn, lod Oberstlieutenant Reventlow det rømme. Fra Skansen

var der i Løbet af Dagen afgivet nogle virkningsløse Kanonskud.

De Danske maatte nu ogsaa til at anlægge Batterier og føre Kanoner frem. Langfredag den 9de April og den paafølgende Lørdag forløb derfor nogenlunde rolig, der blev kun vekslet nogle Geværskud. Paaskenat bleve de danske Batterier armerede, og om Morgenen aabnede de deres Ild. Beskydningen fortsattes begge Paaskedagene, og Skansen let ret betydeligt derved. Et Krudtmagazin sprang i Luften, og nogle Kanoner bleve ødelagte; men Skaden var dog ikke større, end at „de Danske betænkte sig paa at vove en Storm, da de Forsøg, der blev gjort paa at trænge frem, bestandig blev afvist, skønt Løbegravene kun vare henved 100 Skridt fra Volden, hvis Palisader vare ødelagte, og i hvilken der var skudt Bresche.“

Oberstlieutnant Reventlow vilde dog ikke lade det komme til det yderste. Anden Paaskedag hen paa Eftermiddagen rømmede han Skansen i al Stilhed og gav sig endog Tid til at tage sine saarede og sine lette Kanoner med sig. For at skuffe de Danske efterlod han en lille Styrke, som vedligeholdte en langsom Artilleriild; denne List lykkedes. Først da Reventlows Hovedstyrke var i Sikkerhed, gik de sidste gottorpske Soldater i Hast tilbage, og da Skydningen dermed hørte helt op, besatte de kongelige Tropper den tomme Skanse, hvor de fandt 17 Lig, mellem dem Lieutenant Leuckes, og desuden gjorde et Bytte af 7 Jærnkanoer foruden en Del Ammunition og Proviant.

Reventlow kunde med Rette rose sig af at have ydet et smukt Forsvar. Han blev under Tilbagetoget optaget af gottorpske Dragoner, som Banér havde sendt ud imod

ham, og takket være denne Hjælp naaede han uden at forulempes af Forfølgerne endnu samme Aften til Oldenswort, tre Fjerdingvej Nord for Tønning. Skansen ved Husum blev sløjftet, og det var i sin Orden, men det var ikke ridderligt af Hertugen af Württemberg at lade sætte paa Tomten en Tavle med følgende Indskrift:

Kleine Stücken und grosse Granaten.
 Kleine Schanzen und grosse Palisaten.
 Viel geschossen und wenig getroffen.
 Viel geprahlet und davon geloffen.
 (Smaa Stykker og store Granater.
 Smaa Skanser og store Palisader.
 Meget skudt og lidet truffet.
 Meget pralet og rendt derfra.)

Den følgende Morgen — den 13de April — rykkede Hertugen af Württemberg frem mod Frederikstad. Generalmajor Banér havde med største Delen af de gottorpske Tropper taget en Stilling ved Koldenbüttel for at spærre Adgangen til Byen. Forinden vi berette om Udfaldet af dette Sammenstød, maa vi først vende os mod Stabelholm og se, hvorledes det var gaaet den fra Rendsborg kommende danske Kolonne.

Generalmajor Fuchs var brudt op samme Dag som Overgeneralen og gaaet til Store Reide. Den næste Dag vilde han over Bünge mod Frederikstad. Vejen hinsides Bünge blev imidlertid fuldstændig behersket af Holmer Skanse, og Kommandanten, Lieutenant Heydebreck, erklærede, da han blev opfordret til Overgivelse, at han vilde kæmpe til sidste Blodsdraabe. Generalmajor Fuchs gav dog ikke Lieutenanten Lejlighed til at vise, om det var Alvor med dette store Heltemod. Han efterlod kun en svag Styrke foran Holmer Skanse og gik med Resten over Dørpstedt uden om Børmer Sø til Wolde omtrent

$\frac{1}{2}$ Mil Syd for Bünge. Derhen naaede han om Aftenen den 7de og stod saaledes i Ryggen paa Skansen. Marchen havde rigtignok været meget besværlig. Tømmermændene maatte sendes forud for at slaa Bro over Sumpe og fylde Huller. Stundom maatte de rive Huse ned for at skaffe sig Tømmer til deres Arbejder. Gottorperne havde tænkt paa at bygge et Par Smaaskanser for ogsaa at spærre denne Vej, men dette var til al Held ikke sket, saa den danske Kolonne kunde komme frem uden at møde anden Hindring end den, de bundløse Veje frembød.

Natten over hvilede Folkene i Wolde, og den næste Formiddag havde de travlt med at lave Faskiner, og hvad der ellers hører til en Belejring. Kl. 4 om Eftermiddagen drog Oberstlieutenant Kristian Brockdorff af Dronningens Livregiment med 400 Musketterer og Regimentsstykker mod Skansen. I passende Afstand lod han sine Kanoner køre op, og hver af dem affyrede 2 Skud; fra Skansen faldt kun ét Skud til Svar. Gjort tryk ved denne svage Modstand lod Oberstlieutenant Brockdorff nogle fra Omegnen samlede Bønder trille Faskinerne frem til Graven og fulgte saa selv efter med sine Folk for at storme. Der faldt stadig ikke et Skud fra Skansen, og da Stormkolonnen nærmede sig, blev den hvide Fane hejst som Tegn paa Overgivelse.

Lieutenant Heydebreck var dog uden Skyld i dette slette Forsvar, hans Folk nægtede at kæmpe og truede med at kaste ham over Volden ned i Graven, hvis han ikke lod den hvide Fane hejse. Han forsøgte at faa en hæderlig Kapitulation, men maatte overgive sig paa Naade og Unaade.

Skansen blev sløjft af Bønder fra Omegnen. General-

major Fuchs marcherede med Hovedstyrken over Seeth mod Frederikstad, medens Fynske Regiment gik mod Stensluse og Sorger Skanse og uden Modstand bemægtigede sig Skanserne der. Besætningen blev fanget, og Jordværkerne sløjfede.

Første Paaskedag, medens Kanonerne hundrede mod Skansen ved Husum, begyndte ogsaa Angrebet mod den østlige Side af Frederiksstad. Generalmajor Banér kom omtrent ved samme Tid til Koldenbüttel med Hovedstyrken af den hertugelige Hær, og den næste Dag henad Aften forenede Oberstlieutenant Reventlow sig med ham.

Det var meget voveligt af Generalmajor Banér at fjerne sig saa langt fra den Fæstning, hvis Forsvar var hans Hær egentlige Opgave. Var Hertugen af Würtemberg fra Husum Skanse gaaet lige mod Syd og havde stillet sig mellem Banérs Hær og Tønning, havde han tvungen den langt underlegne Modstander til Kamp i aaben Mark eller til at kaste sig ind i Frederikstad. Men han fulgte efter de vigende Gottorpere til henimod Koldenbüttel og gav derved Banér Tid til at gøre sin Fejl god igen og gaa tilbage til Tønning.

I Frederikstad var efterladt Oberst Mardefeld med 5—600 Mand, mest af Liewens svenske Regiment. Han havde nu hele den danske Hær imod sig, mod Øst stod Generalmajor Fuchs Korps, mod Vest Hertugens eget Ikke desto mindre afslog Obersten bestemt Opfordringen til Overgivelse, han vilde kun rømme sin Stilling mod fri Afmarche til Tønning med hele sin Styrke, men det Vilkaar forbød Kongens Ordre Hertugen at indvilge i, og Obersten vilde da „hellere prøve den Hazard end lægge sit Hoved paa Skafottet.“

Hertugen af Württemberg vidste imidlertid, at det stod slet til med Byens Befæstning, og han besluttede derfor at skride til Storm uden nogen Indledning. En Bataillon af Prins Kristians Regiment og de tre af Garden gik hen paa Eftermiddagen den 13de April frem til Storm mod „Güldenthor“ og Havnen. Byens Udkant blev kun svagt forsvaret, men i Gaderne kom det til en haardnakket Kamp. Oberst Palle Krag af Prins Kristians Regiment var nær bleven dræbt af en Haandgranat, som faldt mellem hans Ben, men hans Adjutant frelste ham ved at rive ham bort. Saasnart Generalmajor Fuchs hørte Vaabengnyet i Byen, stormede han ogsaa fra sin Side, først Møllen og Anlæggene foran Byen og derefter gennem Holmerthor ind i Gaderne. Efter godt en Times Kamp overgav Oberst Mardefelt sig, han havde da mistet 40 Mand døde og saarede, mellem dem 2 Officerer. Det danske Korps mistede 30 Mand, deriblandt 3 Lieutenanter, af hvilke dog kun den ene var dødelig saaret.

De svenske Fanger bleve førte til Rendsborg, de andre fordelte blandt de danske Regimenter. Uden at tænke over det ydede man derved den svenske nationale Hær en stor Anerkendelse. De fangne Officerer bleve sendte til Flensborg. Frederikstad maatte betale en Brandskat paa 4000 Rdl. for at slippe for Plyndring, og Hertugen af Württemberg hindrede kun sine Folk i at hugge de fangne ned ved at love dem en Dukat for hver usaaret Fange.

Nu var kun Svavsted Skansen eller, som den ogsaa kaldtes, Ramsted Skansen tilbage; her befalede Oberstlieutenant v. d. Meden, og Besætningen udgjorde ca. 300 Mand. Hertugen af Württemberg burde have sendt en

af sine Underførere med en 5 à 600 Mand og noget Artilleri der hen og selv være gaaet mod Tønning med sin Hovedstyrke for at faa begyndt paa Belejringen saa snart som muligt. I det Sted blev han staaende ved Frederikstad og afsendte derfra to Korps mod Skansen, et under Brigader Haxthausen, som skulde angribe fra Vestsiden, og et under Oberst Erffa som skulde angribe fra Østsiden. Tilsammen raadede de over en Styrke, som var Forsvareren flere Gange overlegen; til Batteribygning med mere medgik ogsaa et Par Dage, saa først den 18de April om Eftermiddagen blev Angrebet gennemført med noget Eftertryk. Hertugen af Württemberg kom selv til Stede og medbragte yderligere et Par Kompagnier af Garden. Kl. 6 om Eftermiddagen tilbød Oberst v. d. Meden at kapitulere, men hans Tilbud blev afvist, og Kl. 11 om Aftenen bestemte han sig da til Overgivelse paa Naade og Unaade. Mandskabet blev Fangen, Officererne fik fri Afmarche, Skansen blev jævnet med Jorden.

Kort efter faldt ogsaa Gottorp Slot i de Danskes Hænder. Kongen havde befalet, at det skulde tages. Hertugen af Württemberg sendte 6 Kompagnier med 4 Kanoner og 2 Morterer mod de stakkels 60 Mand, som udgjorde hele Besætningen. Den 23de April indlod Kommandanten, Oberst Lilljesträng, sig i en Skinfægtning med Angriberne, hvis Artilleri stod paa Hesterbjerg, men efter en kort Kannonade overgav han sig paa de sædvanlige Betingelser.

Hertugen af Gottorp havde saaledes nu kun Tønning tilbage af alt sit Land. Den kongelige Hær havde kun mistet en 30—40 Mand døde og saarede, derimod havde den fanget henved 1000 Mand, erobret 25 Kanoner og

5 Faner og sløjfet alle Hertugens Skanser. Alt dette saa jo meget lovende ud, men Ulykken var, at det havd taget alt for lang Tid, og Tiden var kostbar, hvis Gottorpernes Magt skulde være helt knust, inden den svensk-lyneborgske Hærs Indmarche i Holsten tvang de Danske til at gaa mod Syd. Den gottorpske Hertug var selv i Sverige under hele Felittoget i Ejdersted og havde overladt Ledelsen til Generalmajor Banér.

Hertugen af Württemberg havde desværre ikke vist sig som nogen betydelig Overgeneral. Han maatte vide, at naar den gottorpske Magt i Ejdersted skulde gøres uskadelig i korteste Tid, saa maatte han hurtigst mulig angribe dens fasteste Støttepunkt, Tønning. Saasnart Skanserækken foran var gennembrudt, og det var forholdsvis let, burde han derfra være rykket med Hovedhæren mod Fæstningen og have overladt til nogle mindre Korps at tage og sløjfe de andre Skanser. Der var ingen Grund til at gaa frem med Tusinder, hvor Fjenden kun havde Hundreder, derved spildte han den kostbare Tid og bragte hele Foretagendet til at mislykkes. Det hjalp kun lidet, at han personlig var baade en hæderlig og tapper Mand og ikke manglede taktisk Dygtighed.

Den 6te April var Hertugen brudt op fra Rendsborg; den 21de viste han sig foran Tønning. Hans Modstander havde saaledes haft et Par Uger til at forberede sig paa Belejringen, og han havde brugt Tiden godt. Alt vaabendueligt Mandskab fra Omegnen var kaldet ind i Fæstningen, og af Tømmermændene var dannet et Brandkorps. Byen var, saa godt det lod sig gøre, bleven indrettet paa at udholde et Bombardement. Alle Værdigenstande og letfængelige Sager vare fjærnede; Tagene vare enten afrevn

eller dækkede med Huder, Jord eller Gødning, som blev holdt fugtig. Langs Volden var bygget midlertidige Opholdsrum for Indbyggerne og Garnisonen. Levnedsmidler var indbragt i rigelig Mængde fra det frugtbare Omland, Ammunition var der nok af, Befæstningen var i god Stand. Den eneste Mangel var, at det tørre Vejr havde hindret i at sætte Omegnen under Vand.

Besætningen bestod af godt og vel 3,000 Mand Fodfolk, omtrent 400 Ryttere og 50 Artillerister. Det var rigelig nok til at besætte Volden, og Generalmajor Banér, som førte Kommandoen, var sin Plads fuldkommen voksen. Det gjaldt jo ogsaa kun om at holde ud en Tid til Hjælpen kom, og deres Modstander havde selv sørget for, at denne Tid ikke blev altfor lang.

Generalmajor Banér har sikkert været noget forbavset over, at hans Modstander blev staaende saa længe ved Frederikstad. Endelig den 21de April saas de fjendtlige Kolonner under Fremrykning langs Ejderdiget. Ved 2 Tiden om Eftermiddagen faldt det første Kanonskud fra Volden. Den forreste Del af den kongelige Hær var da naaet til Gaarden Elwort en halv Fjerdingsvej Nordøst for Fæstningen. Hertugen af Württemberg slog med Hovedstyrken Lejr ved Harblek, nogle Smaahuse paa Ejderdiget omtrent en Fjerdingsvej Nordøst for Fæstningen.

Generalmajor Fuchs førte sit Korps fra Seeth over Oldenswort til Kotzenbüll, 1½ Fjerdingsvej Nordvest for Tønning; paa Vejen jog han nogle mindre gottorpske Posteringer tilbage. Først hele 5 Dage senere blev Fæstningen helt indesluttet, ved at det danske Ryttereri sluttede Kredsen uden om, og en lille dansk Eskadre lagde sig paa Ejderen udenfor.

Nu skulde det endelig en Gang blive til Alvor med Angrebet paa Tønning. Der er tre Maader at angribe en Fæstning paa. Enten ved et saakaldet „voldsomt Angreb“; det bestaar i, at man efter en kortvarig, voldsom Beskydning med alt det lette Artilleri, man kan føre med sig, skrider til Storm uden at have skudt Bresche eller bragt Forsvarernes Artilleri til Tavshed. Den Maade lader sig kun anvende ligeoverfor slet byggede Fæstninger eller Fæstninger med en svag, demoraliseret Besætning; ligeoverfor Tønning var den uanvendelig, og det vidste Hertugen af Würtemberg godt. Den anden Maade er Bombardement. Derved tvang Englænderne Kjøbenhavn til Overgivelse 1807, men den fører i Regelen kun til et for Angriberen gunstigt Resultat, naar der bag Voldene ligger en tætbygget, tætbeholdt By; mod en mere spredt Bebyggelse og en forholdsvis lille Befolkning udrettes der sjældent noget ad den Vej. Det viste sig baade 1849 og 1864 ved Fredericia, og det viste sig ogsaa 1700 ved Tønning. Det var nemlig denne Angrebsmaade, Hertugen bestemte sig til, for at undgaa den tredje, det regelmæssige Angreb, som vel er det sikreste, men kræver lang Tid og betydelige Forberedelser. Det bruges derfor i Regelen kun mod stærke, velforsvarede Fæstninger, og det var en stor Kompliment til den danske Hær, da Tyskerne i 1864 bestemte sig til at bruge denne Angrebsmaade mod Skanserne paa Dybbøl Bjærg.

Tønning skulde altsaa bombarderes. Folkene blev strax sat i Virksomhed med at indrette Stillinger til Kanoner og Morterer, Skyts og andet Tilbehør blev hentet fra Rendsborg og prammet ned ad Ejderen. De Belejrede saa, hvad der blev forberedt mod dem, men kunde ikke

hindre det ved Skydning fra Volden, og til større Udfald passede Omegnen kun daarligt. Nogle af Præsterne gik ud til Hertugen af Württemberg og bad ham skaane Kirkerne. Han svarede: „Ild og Kugler har man ingen Magt over, men med Forsæt skal der ikke blive skudt paa dem.“ Han var saaledes mere hensynsfuld end Englænderne godt et Hundrede Aar senere, da de netop valgte Vor Frue Kirkes Taarn til at skyde til Maals efter.

Den 25de April om Morgenen vare alle Forberedelserne truffene, et Par og tyve Morterer og 10 til 14 Kanoner vare rettede mod Byen. Kl. 2 om Eftermiddagen affyrede Hertugen selv det første Skud, og Skydningen varede saa med enkelte Pavser til Kl. 10 om Formiddagen den 27de. Fæstningens Kanoner svarede kraftigt igen, og Bomberne udrettede ikke synderligt i Byen, hvor alt var indrettet paa at modtage dem. Der opstod kun én Ildebrand, og den blev hurtigt slukket. Efter en Pavse paa 24 Timer begyndte Bombardementet paa ny og vedvarede i 6 Dage stundom ogsaa Natten igjennem. De to næste Dage var det dog betydelig svagere end ellers. Laurentius Kirkens høje Spir blev ramt af en Bombe og styrtede brændende sammen. Kirken selv led meget, men Alter, Orgel og Prædikestol bleve dog skaanede af Ilden. Der var i alt kastet omtrent 4000 Bomber ind i Byen, men uden synderligt Resultat; de enkelte Ildebrande, som opstode, bleve næsten alle strax slukkede. Der var nu næsten gaaet et Par Uger, siden den kongelige Hær kom for Fæstningen, og med Erobringen var man lige nær; kun vidste man, at ved Bombardement lod det sig ikke gøre, og det kunde man have sagt sig selv forud, havde Forholdene været nogenlunde ordentlig undersøgte.

Hertugen af Württemberg var dog allerede den 30de April bleven klar over, at Bombardementet ikke vilde nytte stort, og han havde derfor skreven til Kongen med Anmodning om at maatte begynde en regelmæssig Belejring. Han haabede, den kunde være endt 14 Dage efter, at Løbegravene vare aabnede, hvis han fik Ro til at føre den igennem. Kongen indvilgede strax og stillede alle Artillerimagasinerne i Holsten til Hertugens Raadighed, men bad ham dog nøje overveje, om han ikke indlod sig paa noget, han ikke mægtede at føre igennem. Hertugen svarede hertil, at Lykken raadede for meget i Krigen, men tog man ikke Tønning, var der ikke vundet stort, og der maatte da efterlades ca. 5000 Mand for at indslutte Fæstningen.

Hertugen undersøgte nu Fæstningen omhyggeligt og kom til det Resultat, at et Angreb lettest lod sig udføre Vest fra imellem Bastionen Ejdersted og den noget tilbagertrukne Bastion Maria Elisabeth, som naaede næsten helt ud til Floden. Generalmajor Banér gennemskuede snart denne Plan og lod under Smaakampe med de kongelige Tropper Vejene til denne Side gennemskære og byggede bag Gennemskæringerne 3 smaa Værker.

Belejrerne maatte altsaa først tage disse tre smaa Værker og fylde Gennemskæringerne. Dette skete den 10de Maj under Ledelse af Brigader Haxthausen. Nogle Ryttere og 1000 Mand, Musketterer og Grenaderer af forskellige Regimenter, stormede tidligt om Morgenen frem, kastede hurtigt den gottorpske Feltvagt paa Ejderdiget og toge de to af Smaaværkerne. Fra Fæstningen blev der skudt livligt og sendt nogle Kompagnier frem for at forsvare det tredje Værk, men da Haxthausen gik

paa med hele sin Styrke, blev ogsaa dette taget, og først da alle tre Værker vare sløjfede, gik de kongelige Tropper tilbage. Deres hele Tab var 2 døde og 10 saarede, blandt dem to Officerer af Dronningens Livregiment.

Imidlertid var Hovedmassen af Fodfolket bleven samlet ved Vestsiden af Fæstningen. Rytteriet besørgede Indslutningen mod Nord og Øst. Hovedlejren var ved Gross Alversum, en Landsby ved Ejderdiget 1½ Fjerdingsvej Sydvest for Tønning. Den 15de Maj kom Belejrings-skytset ad Søvejen fra Glykstad og blev strax ført i Land. Aftenen forud var den første Løbegrav aabnet omtrent 4—500 Skridt foran Spidsen af Ejdersted Bastion. Forsvarerne stak et Hus foran Graven i Brand for at lyse op i Egnen og skød livligt baade med Kanoner og Musketter, men de kongelige Tropper havde dog kun et lille Tab.

Fra denne første Løbegrav blev der nu arbejdet flinkt ind imod Fæstningen. Generalmajorerne Fuchs, Cormaillon og Scholten havde skiftevis Kommandoen i Løbegravene et Døgn ad Gangen. Natten til den 16de Maj blev den næste Løbegrav, den saakaldte 2de Paralel, lagt; men derfra maatte man sapere sig videre frem; det vil sige gaa frem i Zigzak, for at Kanonerne paa Volden ikke skulde kunde bestryge Løbegravene paa langs. Hvert Skridt var saaledes vanskeligt, og det var meget, at Generalmajor Scholten Natten til den 17de naaede 36 Skridt frem. Den 18de Maj begyndte Belejringsartilleriet at virke, men Hertugen af Würtemberg var kun lidet tilfreds med sine Artillerister. Han havde desuden det Uheld, at et improviseret Laboratorium sprang i Luften. For at hjælpe ud over disse Vanskeligheder kom der „i al Hemmelighed“ 9 Fyrværkere fra Berlin; omtrent som

under det slesvigholstenske Oprør i 1850 de preussiske Officerer „i al Hemmelighed“ mødte blandt Insurgenterne.

Generalmajor Banér samlede paa sin Side næsten hele Fæstningens Garnison mod det truede Punkt. Bevogtningen af den øvrige Del af Volden overlod han væsentlig til Dragonerne. Baade Angrebet og Forsvaret blev ledet med Dygtighed og Energi; det var derfor spændende at afvente Udfaldet af denne Duel.

De kongelige Skansegravere arbejdede sig bestandig længere frem; Modstanderen sparede ikke paa Krudt og Kugler, men voldte dog ikke synderlig Skade. Den 21de Maj om Aftenen vare Løbegravene kun 100 Alen fra den dækkede Vej, som løb uden om Graven, og Belejringsbatterierne vare samtidig rykkede Fæstningen adskilligt nærmere; 200 Pds. og 100 Pds. Morterer, 50 Pds. Haubitzer og 24 Pds. Kanoner sendte deres Kugler og Bomber ind over Fæstningen for ikke at tale om det lette Skyts og Musketterne. Det mærkeligste, som blev kastet ind i Fæstningen, var dog vistnok „Pardonsedler“; der var nemlig mange Desertører fra den kongelige Hær i Fæstningen, og for at vinde dem tilbage blev der indskastet Træ- eller Blikbøsser indeholdende Sedler, der lovede „Generalpardon“ til dem, der strax vendte tilbage eller undlode at følge deres ny Officerer, naar Stormen foregik. Bøsserne blev hyppigt sendte tilbage med Sedler om, at Desertørerne for det første ikke kunde komme bort og for det andet heller ikke ønskede det, da de havde det meget godt i Tjeneste hos den gottorpske Hertug. Forresten kom der ogsaa Desertører til den kongelige Hær, som gave gode Oplysninger om Forholdene i Fæstningen.

Den 25de Maj kom Kong Frederik den fjerde i egen

Person til Lejren foran Tønning. Hertugen af Würtemberg havde helst set, at han var bleven borte, men han kunde ikke hindre ham i at komme og havde selv Dagen forud modtaget Majestæten i Frederikstad. Frederik den fjerde var selv ikke Feltherre eller Kriger og befattede sig ikke personlig med Hærføring, men han var en modig Mand. Det viste han ved Tønning ved trods Fjendens heftige Ild at gaa ud i de yderste Løbegrave, som den Gang vare naaede frem til Fæstningsgravens Rand. Det viste han senere i Slaget ved Gadebusch, hvor hans Omgivelser næsten maatte rive ham med sig ud af Ilden, da Kampen tog en ugunstig Vending.

Under Kongens Øjne begyndte nu den sidste afgørende Kamp for at blive Herre over Fæstningen. Frederik den fjerde lod paa sin egen personlige Kommando Belejringsbatterierne demaskere i deres nærmeste Stilling den 27de Maj henad Kl. 4 om Eftermiddagen, og de aabnede strax en voldsom Ild mod de Bastioner, som skulde skydes til Storm. Natten over standsede Ilden, men den næste Morgen begyndte den igen og varede med et Par Timers Hvil i Middagstiden til Kl. 8 om Aftenen. Kongen iagttog selv sine Kanoners Virkning fra Ejderdiget og saa sine Folk ved Solnedgang storme det yderste af Fæstningens Forværker, „den lille Kaponiere“; den blev forsvaret af en Lieutenant og 30 Mand, og af dem faldt Lieutenanten og de 17 af Folkene. En voldsom Ild fra Volden og „den store Kaponiere“ hindrede de kongelige Tropper i at trænge længere frem.

Den 29de Maj arbejdede Kanonerne Dagen igennem. Henad Aften stormede Kongens Soldater det næste Værk „den grønne Kontreskarpe“ og trængte frem mod Breschen i

Maria Elisabeth Bastion. Der begyndte at komme Uorden og Forvirring mellem Forsvarerne, men i dette kritiske Øjeblik kom Kommandanten selv til med de sidste Reserver og førte sine Folk frem til Modangreb. Stormkolonnen blev kastet noget tilbage og satte sig fast i det først tagne Værk. Om Natten søgte Banér ved et Udfald ogsaa at drive dem derfra, men Forsøget mislykkedes og kostede blandt andre Oberstlieutenant Reventlow Livet, ham der saa kækt havde forsvaret Skansen ved Husum. Angriberne gjorde sig ved den Lejlighed paany til Herre over „den grønne Kontreskarpe“.

De to næste Dage — 30te og 31te Maj — holdt begge Parter deres Stilling, men Kanonilden jævnedes mere og mere Breschen i Volden, og Øjeblikket rykkede bestandig nærmere, da en Generalstorm kunde voves med Udsigt til Held.

Da kom om Natten til den første Juni Budskabet om, at den svensk-lyneborgske Hær var falden ind over den holstenske Grænse. Kong Frederik gav strax Ordre til hæve Belejringen og drage med Hæren til Holsten for at møde den ny Fjende.

Dette var en aldeles unødvendig Forsigtighed. Den 30te Maj havde der været en temmelig ubetydelig lille Fægtning mellem den svensk-lyneborgske Hær under Generalguvernør Niels Gyldenstierna og det danske Observationskorps. Dette var gaaet noget tilbage; men de Allierede vare ikke synderlig ivrige i at gaa efter. Den første Juni holdt de Rast ved Wandsbek og Barmbek. „Fra Tønning havde de ingen Efterretninger faaet; de frygtede for, at Fæstningen var falden, og at de nu vilde faa hele den danske Hær imod sig“, de vovede derfor ikke

at forlade Elben, men gik den 2den Juni over Alster ved Eppendorf og derfra til Ottensen. Den 5te Juni gik de endog igen tilbage til Eppendorf paa hamburgsk Grund og slog Lejr der, fordi de ikke vovede at rykke videre frem, inden de hannoveranske Tropper kom til. Først den 8. Juni brød Hæren op igen, og da Hertugen af Gottorp selv den næste Dag kom til, kom der noget mere Energi i Bevægelserne.

Det havde saaledes slet ikke saa forskrækkelig Hast med at faa Belejringen af Tønning hævet. En Generalstorm kunde og burde være forsøgt. Selv om Fjenden derved vandt et Par Dagsmarcher op i Holsten, var dette temmelig ligegyldigt i Sammenligning med at have naaet det Maal, for hvis Skyld Krigen var begyndt, og sikret Hæren i Ryggen under de videre Operationer i Holsten. Frederik den fjerdes Adfærd ved Tønning minder om hans Faders i Slaget ved Lund. Ingen af dem manglede personligt Mod; men begge den sejge Udholdenhed og Viljefasthed, der skal til for at føre sine Planer igennem med Vaaben. I den Henseende dannede de en sørgelig Mod-sætning til Karl den elvte for ikke at tale om Karl den tolvte.

Kongen bød altsaa, at Belejringen skulde hæves. Der blev vel skudt med fuld Kraft fra alle Batterierne for at dække Tilbagetoget, men de Belejrede mærkede snart paa den planløse Skydning, at Brodden nu var taget fra Angrebet. Henad Aften standsede Ilden, og fra Fæstningen saa man Skydeskaarene blive tilstoppede. Da blev der skudt tre Glædessalver med alle Kanoner hele Volden rundt, og de ved Breschen staaende gottorpske Soldater udbrød i et „Vivat Karl Friederich“. Karl Friedrich var

den gottorpske Hertugs førstefødte Søn, som hans svenske Hustru havde født ham i Stockholm under Belejringen.

Kong Frederik rejste til Rendsborg. Skytset blev igen indskibet og ført bort, hvad der forøvrigt tog nogen Tid, da Vandstanden var meget lav; nogle svage Rytterafdelinger bleve efterladte Nord for Ejderen for at hindre Strejftog fra Tønning. Den øvrige Hær drog under Hertugen af Württemberg til Holsten, forenede sig med Observationskorpset der og manøvrede saa under Resten af Krigen mod Gyldenstiernas Korps paa en Maade, som ikke røbede stor Kampiver hos nogen af Parterne.

Afgørelsen kom som bekendt ogsaa til at ligge et helt andet Sted. Sømagterne England og Holland misbilligede Fredsbruddet i Norden og sendte deres Flaader til Øresund for at skaffe Ro. Sammen med den svenske Flaade tvang de den dansk-norske ind under Fæstningen Kjøbenhavns Kanoner, dækkede Karl den tolvtes Landgang paa Sjælland og tvang derved Kong Frederik den fjerde til Freden i Travendal, hvorved den gottorpske Hertug paany, heldigvis for sidste Gang fik sin Souverænitet bekræftet og Erstatning for alle de Tab, Krigen havde voldt ham.

Tønnings Værker blev igen udbedrede og skulde endnu en Gang yde Danmarks Fjender Værn, inden de for stedse bleve jævned med Jorden.

Krigen Aar 1700 kostede Danmark en Mængde Penge, som daarligt kunde undværes, og nogle Soldater Liv eller Førlighed; ellers blev alt, som det havde været forud. Nogen væsentlig Forandring heri var der næppe sket, selv om Felttoget i Ejdersted var bleven bedre og mere energisk ledet, men et havde der i hvert Fald været

vundet derved. Hertugen af Gottorp og hans Venner havde faaet Vished for, at Danmark formaaede at modsætte sig deres krigerske Forberedelser indenfor Rigets Grænser i den saakaldte souveræne Hertugs Lande. Kong Frederik og hans Raadgivere vilde ved Tønnings Sløjfning have sat deres Vilje igennem; at Englands og Hollands Indblanding forspildte dette Resultat, var bleven en Sag for sig.

Hertugen af Württemberg havde anslaaet den Tid, der vilde medgaa til at tage Tønning ved et regelmæssigt Angreb, til ca. 14 Dage efter Løbegravens Aabning, og han havde ikke regnet meget fejl. Natten mellem den 14de og 15de Maj blev Løbegravene aabnede, og den 1ste Juni var Fæstningen skudt til Storm. Var Hertugen strax da han den 6te April brød op fra Rendsborg gaaet lige løs paa Tønning, kunde han senest have endt Belejringen først i Maj, altsaa næsten en Maaned før han hævede den. Skanserne kunde han have ladet ligge til bag efter eller ladet tage ved mindre Korps. Dette var saa meget mere naturligt, som Tønnings Erobring ikke blot var Felttogets, men hele Krigens Formaal. Havde Hertugen af Württemberg holdt sig dette for Øje, forberedt det med Omsigt og handlet rask og energisk, da Krigen begyndte, vilde Felttoget i Ejdersted have skaffet ham et bedre Navn som Feltherre og bragt hans Konge og det Land, han tjente, større Fordel.

Æren for det velledeede Forsvar tilkommer Svenskeren Generalmajor Banér, Hertugen af Gottorp opholdt sig under Felttoget i Ejdersted i Sverige og lod fremmede væрге sit Land.
